

ПРОБЛЕМИ ДЕТЕРМІНАЦІЙ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ

Дедалі більше розширюються сфера й способи використання документів як засобів фіксації інформації. Одночасно офіційні документи частіше стають предметом злочинних зазіхань або виступають засобами вчинення злочину. Перекручення істини в офіційному документі службовою особою з використанням свого службового становища виявляється тільки в її активній поведінці і може бути вчинене однією з декількох альтернативно передбачених у ч. 1 ст. 366 КК України дій: внесення до документів неправдивих відомостей; інше підроблення документів; складання неправдивих документів; видача неправдивих документів.

Службове підроблення є досить поширеним злочином у сфері службової діяльності. Так, за інформацією МВС України за 2007 рік, службові підроблення складають 44 %, у 2008 та 2009 – 49 %, у 2010 – 46 %, 2011 – 40 %, а за 9 місяців 2012 – 42 % (Звітність про злочинність МВС України, Форма № 1) від загальної кількості службових злочинів, займаючи чільне місце у структурі цього різновиду злочинності.

Простежуючи зростання службових підроблень, варто визначити причини та умови, що спонукають, дозволяють та призводять до їх скоєння. Причини службового підроблення, як і саме життя, постійно змінюються та доповнюються залежно від умов, що оточують особу, тому вказати вичерпний перелік причин та умов неможливо. Фахівці називають причинами злочинності всі обставини, без яких злочинність не могла б виникнути та існувати, підкреслюючи, що причинами конкретного злочину є умови, які зацікавлюють та мотивують до скоєння злочину (Шаргородский М. Д. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе. 1966, с. 30). Водночас Г. Ф. Хохряков, досліджуючи причини та умови злочинності, слушно наголошував на постійній їх зміні, оскільки в кожному конкретному кримінологічному дослідженні «причиною стає те, що в іншому було умовою, і навпаки» (Хохряков Г. Ф. Криминология. 2002, с. 31). З огляду на викладене вище комплекси причин і умов, спільна дія яких викликає наслідок – службове підроблення – називаються кримінологічними детермінантами (Там само с. 32).

При дослідженні детермінант службового підроблення слід виходити з того, що злочинність об'єктивно пов'язана з багатьма економічними, соціальними, суспільно-психологічними, організаційно-управлінськими й іншими процесами та обставинами. Потрібно враховувати, що життя службової особи протікає в межах відомих об'єктивних умов, у зв'язку з якими згідно з її характером у неї виробляються відповідні цілі і способи їх реалізації. Людина хоче мати родину, досягти належного соціального статусу, службового, майнового стану, зробити кар'єру, забезпечити собі певний рівень добробуту тощо, обираючи для цього певні шляхи, і якими

пряме мірою своїх здібностей, енергії і готівкових коштів. З уміння її досягти життєвих цілей і певного рівня добробуту з'являються більш-менш сильні навички уникати всього, що може перешкодити цьому, зруйнувати або загальмувати уклад життя (С. В. Познышев Криминальная психология. Преступные типы. Ел. ресур. <http://yurpsy.fatal.ru>). Отже, взаємодія службової особи та середовища, що її оточує, іноді призводить до незаконних дій – службового підроблення. Г. Ф. Хохряков підкреслював важливість оточення, в якому знаходиться особа, вказуючи, що «важливіше не те розуміння сенсу життя, яке закладено у сформованому світогляді, а ситуація, що пробуджує у свідомості вищі цінності і спонукає до дії», та через які особа намагається «реалізувати свої ідеали в різних життєвих ситуаціях» (Хохряков Г. Ф. Криминология. 2002, с. 39).

Розглядаючи проблеми визначення причин та умов службового підроблення, варто виходити з того, що з розвитком держави і суспільства потреби службових осіб розширюються, примножуються, ускладнюються та змінюються, і не лише кількісно, але й якісно. Разом зі змінами соціально-економічних умов потреби урізноманітнюються, змінюється їхня структура, пріоритетність, вчасне визначення яких надасть можливість більш суворого контролю та реагування у певних напрямках службової діяльності, які породжують службові підроблення.

Незмінною залишається і особиста зацікавленість службової особи – досить часто це корисна мета. Мотивація, що спонукає до скоєння цього злочину, створюється, підтримується й поновлюється людьми. Отож, саме сфера соціальних відносин, в якій можливе вчинення підроблення, зокрема недосконалість нормативного регулювання державного управління та місцевого самоврядування, і є об'єктивними обставинами, які визначають умови службового підроблення. Отож підготовка та скоєння правопорушення є наслідком не тільки рис характеру самого злочинця, а й потреб, які ставить перед собою особа, та методів отримання бажаного.

Сукупність соціально значимих властивостей службової особи та морально-психологічні якості, що впливають у поєднанні із зовнішніми умовами на формування рішення про скоєння підроблення та подальшу злочинну поведінку, виокремлюють таку людину з-поміж інших членів суспільства. Службові особи розглядають підроблення документів як альтернативу вирішення питань на різних рівнях та напрямках. Їхні злочинні дії полягають в аналізі інформації і розрахунку наслідків, при цьому особа вивчає й оцінює наявні можливості та потенційний прибуток в кожному випадку, звертаючи особливу увагу на формальний ризик вчинення злочину. Характерним є невизнання принципів законності та справедливості, яке перебуває в безпосередньому зв'язку з негативним ставленням цих осіб до суспільних інтересів, з гіпертрофованим пріоритетом особистих потреб (найчастіше корисливих), з прагненням до незаконного збагачення, реалізації своїх цілей протиправним шляхом, з використанням свого

службового становища. У більшості випадків зовсім не матеріальні труднощі, а саме низький моральний рівень і нехтування усталеними нормами закону спонукають службових осіб до підробки.

Таким чином, детермінанти службового підроблення визначаються як соціальне явище, що охоплює всю сукупність об'єктивних недоліків у сфері соціальних відносин, пов'язаних з державним управлінням та місцевим самоврядуванням, а також наявність специфічних соціально значимих властивостей та морально-психологічних якостей службової особи, які призводять до вчинення певних усвідомлених діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами наданих їм службових повноважень та існуючих можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб.